Biserica Minoriților din Sibiu - monument pe LMI 2004, demolat în 1987

Pe Lista Monumentelor Istorice, elaborată în anul 2004 de Institutul Național al Monumentelor Istorice (INMI), de pe lângă Ministerul Culturii şi Cultelor, în municipiul Sibiu, pe strada 9 Mai Nr. 75, se află un monument istoric de categorie B, datat la secolul al XVII-lea şi "transf. în 1926". Are codul SB-II-m-B-120120 şi este identificat ca fiind "fosta biserică a minoriților"[1]. Evident că, la bogăția monumentelor de categorie A din Sibiu de pe aceeaşi listă, la şi mai marea bogăție de monumente care nu se află pe nici o listă şi care îşi aşteaptă clasarea (sau demolarea), un obiectiv "B-series" (ca în cinematografie) atrage mai puțin atenția, mai ales când nu se află pe traseele standard ale ghidajelor turistice, din cauza distanței sale relativ mari față de centrul istoric (adresa pomenită în LMI o situează undeva în apropierea gării), din cauza lipsei de spectaculos arhitectural şi din cauza... inexistenței sale la acea adresă. Ba am îndrăzni să spunem că nici adresa nu mai există.
Biserica Minoriților, sau, în fine, "fosta", aşa cum ne spune aceeaşi LMI, este "fostă" din toate punctele de vedere. A fost demolată în 1987, în timpul unor tentative de "sistematizare" a Oraşului de Jos. Pe locul ei se află acum, aoproximativ, un maidan între două străzi, cu până nu de mult, un chioşc de casete cu muzică populară cu un grafitti "Adrian Copilul Minune", carosabilul străzii Constituției şi un bloc de locuințe. Dar, după cum am văzut, Biserica Minoriților trăieşte încă în memoria Direcției Județene de Cultură Sibiu (care, anterior elaborării LMI în 2004, a trimis "situația" la Bucureşti) şi, pe filieră directă, în a INMI, de pe lângă Ministerul Culturii şi Cultelor. Trecem peste faptul că lista este "expirată" de anul trecut şi că trebuia elaborată, conform legii, una nouă, deoarece s-a depăşit termenul de "valabilitate" de cinci ani şi vom încerca să "recuperăm" ceea ce a mai rămas, din punct de vedere al informației, din ceea ce a fost Biserica Minoriților.

*

"Minoriți" este denumirea sub care mai sunt cunoscuți călugării romano-catolici din ordinul Fraților Minori Conventuali (OFMConv). Denumirea aceasta, sau "franciscani negri" a fost răspândită în spațiul austro-ungar şi german, din cauza hainelor de culoare neagră purtate de aceştia, după suprimarea lor din perioada domniei napoleoniene. Li se mai spunea şi "frații gri" în spațiile anglo-saxone, după haina de culoare grei, considerată ca fiind culoarea originară a îmbrăcămintei Sf. Francisc din Assisi, fondatorul ordinului. Menționăm că la Sibiu a funcționat şi structura fenimină a ordinului franciscan, respectiv cel al călugărițelor clarise.
Biserica Minoriților, sau cea a "călugărițelor gri" ("Grauen Nonnen"[2]) este atestată documentar la 13 iulie 1300, când, Petru, episcopul Transilvaniei, şi, în paralel, capitlul de Alba Iulia adeveresc testamentul Elisabetei, văduva greavului Herbord din Vințul de Jos, care face donații în bani (mărci) unor mănăstiri din Alba-Iulia, Vinț, Cârța, Sighişoara şi Sibiu. În cazul Sibiului, se face referire la mănăstirea dominicană, situată la intrarea în oraş dinspre Guşterița, şi cea a minoriților: "quinque marcas fratribus predicatoribus de Cybinio ad opus ecclesiae sanctae crucis, quinque marcas fratribus minoribus de eodem ad opus ecclesiae sanctae Elisabeth"(cinci mărci frații predicatori - dominicani,

1 Ministerul Culturii şi Cultelor – "*Lista Monumentelor Istorice 2004 - Sibiu"*, p. 16. Numită în continuare LMI.
2 Aşa cum apare în Hermann u. Alida Fabini - "*Hermannstadt. Portät einer Stadt in Siebenbürgen",* Ed Monumenta, Sibiu, 2000.

n.n. - din Sibiu, de vizavi de Biserica Sfintei Cruci, cinci mărci **fraților minoriți** din acelaşi loc, de vizavi de biserica Sfintei Elisabeta".[3] Localizarea se află deasupra oricărei îndoieli, Biserica Minoriților aflându-se pe vechea uliță Elisabeta, peste drum de biserica cu acelaşi nume, demolată la finele secolului al XIX-lea. Acum, pe acest loc, se află Clubul Copiilor şi Elevilor.

Biserica minoriților măsura 51 m lungime în interior, avea fundații groase de 1,60 m, inițial construindu-se doar corul. Ulterior, i s-a mai adăugat o navă laterală şu un turn. Era fortificată, contribuind la ansamblul militzar defensiv din zona Porții Elisabeta. Construcția a fost deteriorată în timpul atacurilor armatei turce din anul 1438, comunitatea franciscanilor nemaiputând să o repare complet până la alungarea ei din oraş, odată cu adoptarea Reformei de către națiunea săsească, în secolul al XVI-lea.

În secolul al XVIII-lea, aici funcționa prima manufactură de mătase din Sibiu (1788), iar clădirea este transformată, adăugându-i-se un acoperiş care ulterior va fi şi mansardat. În secolul al XIX-lea este compartimentată şi transformată în locuință, iar acoperişurile construcțiilor ulterioare de la stradă o acoperă aproape complet. Devine monument istoric, este menționată în ghidurile oraşului, dar în aprilie 1987 construcția este declasificată de pe lista monumentelor şi începe demolarea sa, deşi Consiliul Culturii şi Educației Socialiste sugerează păstrarea ei. Săpăturile arheologice se fac sub presiunea buldozerului şi excavatorului (sotuație reîntâlnită în Sibiul anului 2006) şi, implicit, o documentare temeninică asupra structurii zidurilor, sau a posibilelor urme de pictură de pe pereții fostei Biserici a Minoriților nu se mai poate face. Utilajele socialismului rad de pe fața pământului construcția celei mai vechi mănăstiri rămase în picioare de dinainte de 1300, distrug şi claustrul şi răvăşesc mormintele călugărilor. Nu ştim cum s-a justificat acest act în scriptele comuniste locale, dar un lucru e cert. Biserica Minoriților nu mai este.

Aşa cum reiese din fotografiile de epocă sau din cele realizate în perioada demolării, clădirea de pe str. 9 mai cunoscută sub numele de Biserica Minoriților, sau mai exact corul acesteia, se prezenta ca o construcție masivă, destul de impunătoare, dar umbrită, în cea mai mare parte, de locuințele şi anexele, cu un singur nivel, aflate în jurul ei, care o parazitează cu zidurile lor. Pe latura sudică, dinspre 9 Mai, intrarea se putea face printr-o poartă din lemn, în două canaturi, construcțiile de la stradă fiindl la nivelul anului 1987, o unitate "Coafură" aparținând Cooperativei "Igiena" şi o tutungerie. O fotografie, datată la 1900 ("um 1900")[4], ne prezintă o construcție cu trei nivele, cu acoperiş într-o apă. Sunt vizibile două ferestre mari, dreptunghiulare, în două canaturi, aşezate excentric una față de cealaltă. Lipită de ea se află o construcție anexă a unei locuințe, având destinație de prăvăile de haine. De acolo, un gang ducea la o portiță efectuată într-unul dintre contraforturi.
Pe latura vestică, dinspre strada Ampère, biserica era acoperită aproape total de un ansamblu de locuințe lungi şi joase, al căror acoperiş, la fel de înalt ca pereții, se ridica până la nivelul bazei acoperişului absidei bisericii, făcând aproape invizibil edificiul. O imagine luată aproximativ din poziția nord-est spre sud-vest, realizată în perioada demolării, este edificatoare privind aspectul Bisericii Minoriților, aceasta şi datorită "avantalujui" inexistenței, la acel moment, a locuințelor care o ecranaseră. Se observă clar mansardarea, ferestrele şi o parte dintr-un contrafort. La demisol, se pot observa mai multe deschideri în zid, printre care o intrare boltită, cu arcadă semicirculară. O imagine luată dinspre nord spre sud, din lateral (spre str. 9 mai), arată clar urmele a trei contraforturi şi un pasaj practicat în al patrulea, la extremitatea vestică a construcției. Acoperişul, în două ape, este demolat, fiind vizibile spațiile din interior. La contrafortul cu portiță de pe latura vestică, sunt vizibile două etape de construcție. Dinspre est, se putea remarca forma hexagonală a absidei, urmele rectangulare ale uneia

3 Zimmermann Fr. und Werner C. - "*Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen",* Bd. I, Hermannstadt, p. 217, citată de Lidia Gross, în *"Dicționarul istoric – reflexie a "rigorii şi maturității unei istoriografii"", "Anuarul Institutului de Istorie "George Barițiu"",* 2001.

4 Hermann u. Alida Fabini , op.cit.

dintre ferestre, un contrafort întreg şi urmele altuia.

Pe pagina web a Insititutului de Memorie Culturală există, un raport de cercetare arheologică realizat de arhg. Petre Beşliu-Munteanu, pe perioada 1983-1992, unde, la secţiunea C, se precizează: ""“Biserica Minoriților”; corul bisericii a fost ridicat la sf. sec. XIII. Rezultatele cercetării: a) conturarea planului unui spaţiu, planificat ca o basilică cu 3 nave, dar finalizat cu 2 nave; b) raporturile dintre ziduri şi situaţia stratigrafică au pus în evidenţă etapele de abandonare a bisericii (în sec.XVII, corul bisericii a căpătat utilitate publică şi a fost mansardat; c) în mormintele cercetate au fost descoperite scheletele călugărilor.”[5].

Dată fiind pierderea importanţei sale religioase şi utilitare, Biserica minoriților se află rar menționată în hărțile de epocă. Ea figurează însă pe planul lui Morano Visconti de la 1699, “Hermannstadt Citta, Capitale della Transiluania”[6]. La fel, este uşor de identificat pe harta Sibiului de la 1875[7], care prezintă în detaliu lotizarea oraşului. Monumentul mai este prezentat ca “Biserica minoriților cu zidul fostei mînăstiri” şi inclus în circuitele de vizitare în “circuitele” de vizitare a Sibiului nr. I, III şi IV din harta-ghid “Municipiul Sibiu”[8], dar poziționat pe hartă undeva pe la mijlocul străzii 9 Mai. O situaţie cel puţin comică vom întâlni la reeditarea acestei lucrări, pe la finele anilor 90[9], - deci la zece ani de la declasarea şi demolarea ei – când apare din nou le lista monumentelor “must see” ale Sibiului, cu o denumire extrem de interesantă: “Biserica minorităților”! Evident, “cu zidul fostei mînăstiri”, probabil aparţinând ordinului călugărilor “minoritari”, nu? Localizarea ei bagă pe cel interesatiar în ceaţă: în ambele ediții, este trecută str 9 mai nr. 81! Pe Lista Monumentelor Istorice 2004 apare însă nr 75... Iar cele mai reuşite fotografii au fost făcute de pe strada (demolată acum) Ampere. O localizare într-adevăr exactă o face harta “Hermannstadt. Plan der Altstadt”[10], realizată de arh. Hermann Fabini în anul 2000: Biserica Minoriților, apare, sub titulatura “Kloster der Grauen Nonnen”, pe actuala stradă a Constituției, împărțită “frăţeşte” de bloc, carosabil şi loc viran. O reconstituire a sa a fost făcută şi de artistul Radu Olteanu, în harta 3D “Sibiu Cibinium Hermannstadt. Anno Domini 1650”, unde construcția este vizibilă în zona Porții Elisabeta.

Probabil că monumentul numit Biserica Minoriților ar fi avut altă soartă dacă demolatorii sibieni ar fi ținut seama de indicațiile venite “de sus”, de la Consiliul Culturii şi Educației Socialiste, prin Comisia Centrală a Patrimoniului Cultural Național şi Comisia Ştiințifică Tehnico-Economică pentru Monumente de Cultură emite un aviz, datat 16 iulie 1984, în care, printre altele, se recomandă, la punctul 6, ca “Pentru clădirea monument istoric din str. 9 Mai nr. 75 (deci e, totuşi, nr. 75, n.n.) cunoscută sub denumirea de Biserica minoriților, dat fiind starea de conservare şi pierderea unor atribute datorate exploatării necorespunzătoare se dă acordul excluderii de pe Lista monumentelor de cultură din R. S. România în cazul demolării, aprobarea legală urmînd a fi specificată ca atare odată cu aprobarea generală a detaliului de sistematizare. Se recomandă, totuşi, datorită vechimii construcției şi poziției în cadrul centrului istoric, păstrarea în continuare a monumentului, în cazul acceptării de cultul ortodox a refolosirii monumentului consolidat şi reparat”[11]. Exista, deci, o cale de salvare. Interesant este că tov. Suzana Gâdea, preşedintele CSTE, împreună cu contrasemnatarii Teodor Iovănescu

5 http://www.cimec.ro/scripts/arh/cronica/detaliu.asp?k=795

6 Reprodusă în Emil Sigerus, “*Chronik der Stadt Hermannstadt: 1100-1929”*, Sibiu, 1930

7 Op. cit.

8 Mircea Oprişiu - *“Municipiul Sibiu”,* fără editură*,* nedatată (databilă aprox. 1975-76), Sibiu, secțiunea “Monumente”, poziția 10.

9 Mircea Oprişiu - *“Municipiul Sibiu”*, Casa de Presă şi Editură TransPres, Sibiu, nedatată (databilă aprox 1997 – 1999), secțiunea “Monumente”, poziția 10.

10 Hermann Fabini - *“Hermannstadt. Plan der Altstadt”,* Architekturbüro Fabini, Monumenta Verlag, Hermannstadt, Januar 2000.

11 cf. Avizul nr 86 din 16 iulie 1984, privind detaliul de sistematizare “Restructurarea zonei de locuit 9 Mai - municipiul Sibiu, Județul Sibiu”, emis de Consiliul Culturii şi Educației Socialiste, copie dactilografiată, inedit.

(referent CSTE) şi Gh. Sion (arhitect), fac referire la o posibilă preluare a clădirii minorite de către "cultul ortoodox", deşi ea era, prin construcţie şi destinaţie, aparţinătoare "cultului catolic". Probabil că a fost vorba iar de tactica "de ce să ne legăm la cap dacă nu ne doare", iar răspunderea salvării, restaurării şi întreţinerii celei mai vechi mănăstiri încă pe atunci în picioare din Sibiu a fost pasată "cui o vrea". Încâlcite căi avea (şi are) romano-catolicismul sibian când e vorba de propriul patrimoniu...
O a doua încercare de salvare, mai exact de a lăsa arheologii să îşi facă treaba aşa cum trebuie, o reflectă alt document, emis de directorul din acea perioadă, Nicolae Găitan şi destinat EPCFL Sibiu (demolatorii), emis la 13 mai 1987, şi semnat de aducere la cunoştinţă în 20 mai acelaşi an: "Prin prezenta Vă atenţionăm că în str. 9 Mai, nr. 75, există un monument istoric, datat în sec. XIII – XV. Întrucît zona se află în perimetrul de demolate, construcţia fiind deja afectată, Vă solicităm ca, potrivit Legii 63/1974 privind ocrotirea patrimo-niului cultural naţional, să opriţi temporar lucrările de demolare, pănă cînd specialişti ai C.P.C.N. Sibiu vor efectua documentaţia necesară. Vă amintim că, potrivit dispoziţiilr (sic!) în vigoare, distrugerea din rea intenţie sau neştiinţă constituie infracţiune penală şi se pedepseşte ca atare". Dar nu te poţi pune cu sarcinile de plan care trebuie raportate la timp... Şi astfel Biserica Minoriţilor a ajuns un fel de mort în realitate, dar viu în documentele oficiale. Probabil că noua LMI va fi mai curată şi făcută mai conform realităţii.

Bibliografie

1. Beşliu Munteanu, Petre - *"Raport de cercetare arheologică, 1983 - 1992"*, pe www.cimec.ro
2. Consiliul Culturii şi Educației Socialiste - "Aviz nr 86 din 16 iulie 1984, privind detaliul de sistematizare "Restructurarea zonei de locuit 9 Mai - municipiul Sibiu, Județul Sibiu", copie
3. Fabini, Hermann - *"Hermannstadt. Plan der Altstadt"*, Architekturbüro Fabini, Monumenta Verlag, Hermannstadt, Januar 2000.
4. Fabini, Hermann u. Alida - *"Hermannstadt. Portät einer Stadt in Siebenbürgen"*, Ed .Monumenta, Sibiu, 2000.
5. Gross, Lidia - *"Dicționarul istoric - reflexie a "rigorii şi maturității unei istoriografii""*, în *"Anuarul Institutului de Istorie "George Barițiu""*, 2001, ediția online.
6. Ministerul Culturii şi Cultelor - *"Lista Monumentelor Istorice 2004 – Sibiu"*
7. Muzeul Brukenthal, Sibiu - Sesizarea nr. 1084 / 13 mai 1987 către E.P.C.F.L. Sibiu, copie
8. Sigerus, Emil - *"Chronik der Stadt Hermannstadt: 1100-1929"*, Sibiu, 1930.
9. Oprişiu, Mircea - *"Municipiul Sibiu"*, fără editură, nedatată (databilă aprox. 1975-76), Sibiu.
10. Oprişiu, Mircea - *"Municipiul Sibiu"*, fără editură, nedatată (databilă aprox. 1997-99), Sibiu.

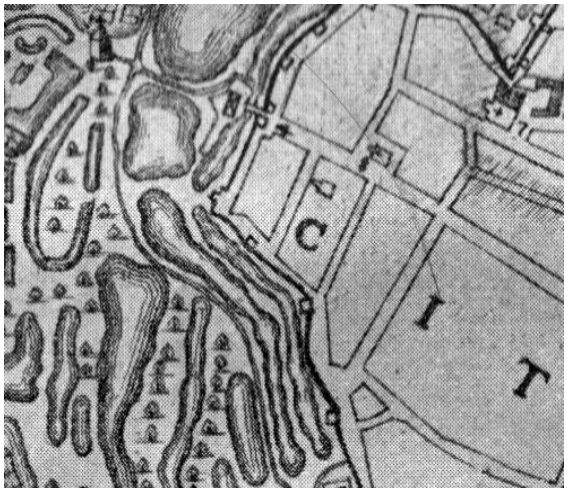
Album foto

Biserica Minoriților, la 1900

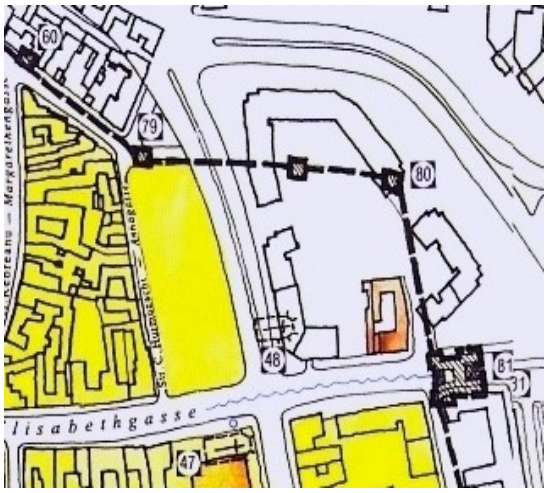
Biserica Minoriților, la 1987, în timpul demolării. Intrarea se făcea pe poarta coaforului

Localizarea Bisericii Minoriților, cf. Planului lui Visconti, 1699

Localizarea Bisericii Minoriților, cf. Planului Sibiului de la 1875

Localizarea Bisericii Minoriților, cf. Fabini, "Hermannstadt. Der Altstadt", 2000

Localizarea Bisericii Minoriților, Google Earth

Biserica Minoriților, aspect din timpul demolării, vedere dinspre Nord-Est

Biserica Minoriților, intrarea dinspre str. 9 Mai

Biserica Minoriților, portița din contrafort

Localizare Biserica Minoriților, anul 2009